

İlyas TEKİN*

GİRİŞ:

Mekke'nin fethi, Hicri-Kamerî takvime göre 20 Ramazan 8; Şemsî-Miladî takvime göre ise 11 Ocak 630 tarihinde gerçekleşmiştir.¹ Yani müşriklerin rahmet peygamberini, doğup büyüdüğü **Mekke-i Mükerreme**'den hicrete mecbur bırakmalarından sadece 8 sene sonra...

İşte ikinci halife **Hz. Ömer** (ra) devrinde başlatılan **Hicrî Takvim**'in başlangıcı da bu hicreti esas alır.

Müslümanlığın temeli tevhid inancına dayanır. Tevhid inancının yeryüzünde en büyük âbidesi, **Mekke-i Mükerreme**'deki **Kâbe-i Muazza-ma**'dir. Ancak bu kutsal yer, putlarla doldurulmuş ve putperestliğin merkezi haline getirilmişti. İslam güneşi doğalı 20 yıl olmuştu, artık **Mekke'nin** şirkten kurtulması, **Kâbe'nin** putlardan temizlenmesi gerekiyordu.

a) Amcası Abbas ile Ebû Süfyan (ra):

Peygamber Efendimiz (sa), Mekkelilerin haberi olmadan hicretin 8. yılı, (1 veya 4 Ocak 630) 10 bin kişilik bir orduyla **Medine**'den yola çıkmıştı. Yolda katılan birliklerle 2 bin artarak ordunun sayısı 12 bine ulaşmıştı. O gün Resûlullah Efendimiz (sa) ve ashâbı oruçluymuştu. Yola çıktıktan sonra oruçlarını bozdular.² Çünkü eğer oruç zaafa sebep olursa, cihada çıkanlar için iftar etmek caizdir. Bu da bunu gösterir.

Peygamberimizin amcası Hz. **Abbas** (ra) Müslüman olmuştu ve **Mekke**'deydi. Fakat Müslümanlığını gizliyordu. Artık o da hicret için yola çıkmış ve yarı yolda fetih ordusuyla karşılaşmıştı. Eşyasını çocuklarıyla **Medine**'ye gönderip kendisi orduya katılmıştı. Bu sebeple peygamberimiz kendisine: "**peygamberlerin sonuncusu ben oldum, muhacirlerin sonuncusu da sen.**" diye iltifatta bulunmuştu.³

* E. Üsküdar Milli Eğitim Md.
ilyastekin3453@gmail.com

info@turkaydergi.com

Mekke'ye 16 km. kalınca peygamberimiz çok sayıda ateş yakılmasını emretti. Binlerce ateş yakıldı.⁴ Çünkü bu durumdan **Mekke** müşriklerinin haberi yoktu. Ateşleri görünce haberleri oldu ve ne yapacaklarını şaşırıldılar. Demek ki ateşleri bunun için yaktırmıştı. **Mekke'nin** reisi **Ebû Süfyan**, yanına bir kaç kişi alarak **Mekke**'den çıkmış, yanan ateşlere doğru ilerlemiş ve muhafızlar tarafından yakalanarak peygamberimizin huzuruna getirilmişti.⁵

b) Önemli duyuru:

Peygamberimize en çok kin besleyen **Ebû Süfyan** (ra) burada Müslüman olmuştu. Onun Müslüman olması çok önemliydi. Çünkü o, **Mekke'nin** reisiydi.⁶

Zaten Peygamberimiz, kan dökülmeden **Mekke'nin** fethedilmesini ve **Kâbe'nin** putlardan temizlenmesini istiyordu. Onun Müslüman olması, bunun için çok önemli bir adım oldu. Sevgili Peygamberimiz:

"Her kim **Ebû Süfyan**'ın evine girerse, emniyettedir. Her kim kendi evine kapanır, ordumuza karşı koymazsa emniyettedir. Her kim **Harem-i Şerif**'e girerse, emniyettedir. **Ebû Süfyan** bunu ilan etsin." buyurdu.⁷

Ebû Süfyan da sabah **Mekke**'ye gidip yüksek sesle:

"Ey **Kureyş** cemaati! Şu gelen **Muhammed**'dir. Kendisine mukabele edemeyeceğiniz bir kuvvetle size geliyor." dedikten sonra, Peygamberimizin yukarıdaki cümlelerini halka duyurdu.⁸

Ebû Süfyan (ra)'ın bu sözlerini duyanlar şaşırıp kalmışlardı. Çoğunluk, buna uyararak evlerine çekilmiş; bazıları **Harem-i Şerif**, bir kısmı da **Ebû Süfyan** (ra)'ın evinde toplanmışlardı. Beklenen gün geldi ve **Mekke**'ye girmeden önce Peygamberimiz ordusunu 4 kısma ayırdı ve her birinin gireceği yerleri tayin etti. Onlara:

"Sakin savaşa girmeyin, saldırıya uğrayıp mecbur kalmadıkça kan dökmeyin!" diye tenbihte bulundu.

c) Mağrur değil, mütevazı bir duruş:

Önce çadırında boy abdesti alıp 8 rek'at **Duhâ** (Kuşluk) namazı kıldı, sonra yola çıktı. Böylece mağrur bir komutan edasıyla değil, son derece mütevazı bir halde, başı secde eder gibi devenin boynuna yapışmış, **Fetih** sûresini duyulacak bir sesle okuyarak, tespih, tehliil ve dua ile aynı zamanda şükrederek **Mekke-i Mükerre**me fethedilmiş oldu.⁹

Kâbe'nin etrafında 360 tane put vardı.¹⁰ Bunların en büyüğü olan "**Hubel**" **Kâbe**'nin üstüne konulmuştu. Diğerleri **Kâbe-i Muazzama**'nin etrafına ve içine yerleştirilmişti. Peygamberimiz, değnekle bunları itiyor ve deviriyordu... Aynı zamanda şu âyeti kerimeyi okuyordu:

"**Hak geldi, batıl yok oldu. Esasen batıl yok olmaya mahkûmdür.**"¹¹

Mescid-i Haram'da iki görev vardı. Biri **Sıkaye**, diğeri **Hicâbe**. **Sıkaye**: Hacılara su ve zemzem dağıtma hizmeti ki bunu **Abdulmuttalip** oğulları; **Hicâbe** ise **Kâbe**'yi açıp kapama, anahtarını taşıma hizmeti, bunu da **Ebû Talha** oğulları yapıyordu. **Abdulmuttalip** aynı zamanda peygamberimizin dedesidir.

d) Türk asıllı Osman bin Talha (ra):

Peygamberimiz, **Kâbe**'ye girmek için anahtarını istemiş. **Kâbe**'nin anahtarı, **Orta Asya**'dan **Mekke**'ye göç eden **Oğuzların Bozok** kolunun **Kayı Türklerinden Mekke**'ye yerleşen, orada **Süreye** kabilesi olarak tanınan ve aslen **Türk** olduğu bildirilen **Osman bin Talha** (Talha oğlu Osman, ra)'da bulunuyordu.¹² (Güzel ve önemli bir konu olduğu için ayrı bir yazıda anlatırız.) O işle o görevli idi. Kapıyı kilitlemiş ve anahtarı teslim etmek istememiş.

Fakat daha sonra: "**Resûlullah olduğunu bilseydim men etmezdim.**" demiş. Hemen Hz. **Ali** (ra) kolunu tutarak anahtarı (zorla) almış ve **Kâbe**'nin kapısını açmış. Ancak **Kâbe**'nin içi de putlarla doluydu ve duvarlarda resimler vardı. Hz. **Ömer** (ra) bunları dışarı atmış. **Kâbe** putlardan temizlendikten sonra Peygamberimiz içeri girip kapının karşısındaki duvara doğru namaz kılmış. Uzunca bir süre içerde kalmış.

Çıktığı zaman amcası Hz. **Abbas** (ra), anahtarın kendisine verilmesini istiyor ve bekliyordu. Böylece **sıkaye** (hacılara su ve zemzem dağıtma işi) ile **hicâbe** (Kâbe'yi açıp kapama işi)'nin kendisinde toplanmasını istiyordu.

Fakat peygamberimiz, anahtarı Hz. **Ali** (ra)'ye vererek tekrar **Osman bin Talha** (ra)'ya teslim etmesini ve kendisinden özür dilemesini emretti. Çünkü bu konuda âyeti kerime indi.¹³

e) Emanet ve adalet âyeti indi:

Âyeti kerime şöyle: "**Allah, size emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Allah size ne kadar güzel öğütler veriyor. Şüphesiz Allah her şeyi işitici ve her şeyi görücüdür.**"¹⁴

Hz. **Ali** (ra) özür dileyip anahtarı teslim edince:

"**Beni zorladın, şimdi düzeltmeye çalışıyorsun.**" dedi.

Bunun üzerine Hz. **Ali** (ra):

"**Senin hakkında Allah Teâlâ âyet indirdi.**" deyip ilgili âyeti kerimeyi¹⁵ okudu. Bunun üzerine **Osman bin Talha** (ra) kelimeyi şehadeti söyleyerek Müslüman oldu.¹⁶ Bu konuda onun **Mekke**'nin fethinden önce Müslüman olduğuna dair rivayetler olsa da, bu açıklamalarla çelişmektedir.

Hicâbe (Kâbiyi açıp kapama ve anahtarını taşıma görevi)'nin devamlı olarak **Osman bin Talha** (ra)'nin zürriyetinde kalması hakkında bir de vahiy geldi. Sonra **Osman bin Talha** (ra), **Mekke**'den hicret edip anahtarı biraderi (veya amcasının oğlu) **Şeybe**'ye verdi. Ki **Kâbe**'nin anahtarı, 1400 yıl bu kabilenin torunlarında kalmıştır.¹⁷

f) Geleceğe dair mûcize:

İbnü'l-Kayyim, Zâdü'l-Meâd'da ve **İbni Sa'd** da **Tabakât**'ında şu vak'ayı naklederler:

Osman bin Talha (ra) anlatıyor:

"*Cahiliye devrinde biz **Kâbe**'yi **Pazartesi** ve **Perşembe** günleri ziyarete açardık. Bir defasında **Resûlullah** da gelmiş halkla birlikte içeri girmek istemişti. Fakat ben O'nun içeri girmesine engel olmuşum. Peygamberimiz hiç kızmadan:*

"**Ya Osman, yakında sen benim bu anahtarı dilediğim kişiye verebileceğim bir günü göreceksin.**" buyurdu.

***Mekke**'nin fethi günü **Resulullah** anahtarı aldı. Kime isterse verebilirdi. Nitekim amcası **Abbas** (ra) istiyordu. Buna rağmen anahtarı bana iade etti. Verirken de:*

"Ya Osman, bugün iyilik ve ahde vefa günüdür. İşte anahtarın. Ceddinizden kalma emaneti –sizde devamlı bâki kalmak üzere- alın! Bunu zalim olmaksızın hiç bir kimse sizden alamaz." buyurdu.¹⁸

Anahtarı alıp giderken Resulüllah beni çağırdı. Dönüp geldiğimde:

'Ey Osman, vaktiyle sana söylediğim söz tahakkuk etmedi mi?' buyurdu. Hicretten önce söylediği sözü hatırlayarak:

'Evet, tahakkuk etti. Şehâdet ederim ki, sen Allah'ın Resûlüsün' dedim.¹⁹

Bu durum gayba/geleceğe yönelik bir mucizedir. Demek ki Allah Teâlâ, ona Mekke'nin fetihini bildirmiş! Nitekim öyle de oldu. Buna işaret eden âyeti kerimeler de var, aşağıda gelecek.

İşte peygamberimizin hassasiyeti ve emanetin ehline verilmesi konusunda bu âyeti kerimenin inmesi üzerine **Osman bin Talha** (ra), kelime-i şehâdet getirerek Müslüman oldu. ²⁰ "**Bunu zalim olmaksızın hiçbir kimse sizden alamaz.**" cümlesinde de önemli işaretler vardır.

Bu hadisi şerifin müjdesine uygun olarak **Kâbe**'nin anahtarı ve bu şerefli hizmet, İngilizlerin desteğiyle **Vehhâbilik** (mezhebi) temeli üzerine kurulan **S.Arabistan**'ın kurulduğu 8-10 Ocak 1926 tarihine kadar 1400 yıl **Osman bin Talha** (ra)'nin kabilesi uhdesinde kalmıştır.

g) Emanet ve adalet çok önemli:

Şüphesiz ki sebebin özel olması, hükmün genel olmasına engel değildir. Aksine bu sebep "**emanetlerin**" genel kapsamlı olduğunu gösterir. Bakınız Allah (cc) size ne güzel öğüt veriyor. Emaneti ehline/sahibine vermenizi ve adaletle hükmetmenizi emrediyor; bunlar ne güzel öğütlerdir ve sizin için ne kadar faydalıdır. Çünkü: "**Allah her şeyi işiten ve görendir.**" Bundan dolayı hükümlerinizi işitir, emanet hakkında yaptıklarınızı görür.

Bu şekilde idarecilere, hâkimlere, işin başında bulunan herkese genel olarak veya özel bir şekilde emanetleri ehline/sahiplerine vermek, adaletle hükmetmek ve memleketi adaletle idare etmek emredilmiştir.²¹

h) Fetih konuşması ve umumi af:

Buraya kadar tamam. Ancak asıl meseleye gelsek; **Harem-i Şerif**'te toplanan **Kureyş** halkı,

sabırsızlanarak kendileri hakkında verilecek kararı merakla bekliyorlardı.

Peygamberimiz, onlara kısa bir fetih konuşması yaptı ve şunları söyledi:

"Allah'tan başka ilah yoktur, yalnız O vardır. O'nun eşi ve ortağı yoktur. O vadine bağlı kaldı ve sözünü yerine getirdi. Kuluna yardım etti, tek başına bütün düşmanları hezimete uğrattı.

İyi biliniz ki bütün cahiliye âdetleri, mal ve kan davaları bugün şu iki ayağımın altındadır. Yalnız Kâbe hizmetleriyle hacılara su dağıtma işi (hicâbe ve sıkaye hizmetleri) bu hükmün dışında bırakılmıştır.

Ey Kureyş cemaati, Allah sizden cahiliye gururunu, babalarla, soylarla büyükmeyi giderdi. Bütün insanlar Âdem'dendir (onun çocuklarıdır). Âdem de topraktan yaratılmıştır."²²

Sonra şu mealdeki âyeti kerimeyi okudu:

"Ey insanlar, biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Övünesiniz diye değil, kolaylıkla tanışsınız diye sizi milletler ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerliniz, O'na karşı gelmekten en çok sakınmanızdır. Allah her halinizi bilir, O her şeyden haberdardır."²³

Resûlüllah (sa) **Mescidi Haram**'ın geniş sahasını dolduran kalabalığı manalı bir bakışla süzdükten sonra:

"Ey Kureyş Cemaati! Şimdi size ne yapmamı bekliyorsunuz?" diye sordu.

Onlar da: " Hayır umuyoruz. Sen kerim bir kardeş, kerim bir kardeşin oğlusun." dediler.²⁴

Resûlüllah (sa): "**Ben size Yûsuf'un kardeşlerine söylediği gibi, 'bugün size geçmişten dolayı azarlama yoktur.'**"²⁵ Haydi gidiniz, hepiniz serbestsiniz." buyurdu ve onlara esir muamelesi yapmayarak hepsini serbest bıraktı.²⁶

i) Kâbe'de ilk ezan ve fethe işaret:

Öğle namazı vaktiydi. Peygamberimiz **Bilal**'e (ra) **Kâbei Muazzama**'nın üstüne çıkararak ezan okumasını emretti ve o da okudu.²⁷ Böylece **Kâbe-i Muazzama**'da ilk ezan okunmuş oldu.

Mekke-i Mükerrerme'nin fethi, İslam fetihlerinin başlangıcıdır.

Resülüllah'ın (sa) **Arab'a** ve **Kureyş'e** zaferi **Mekke'nin** fethiyedir. **Nasr** sûresi ile **Hadîd** sûresinin 10. âyeti kerimesinde geçen "**Feth**" kelimesi buna delalet eder.²⁸

“Elbette içinizden fetihten önce infak ederek yardım eden ve cihat edenlerle fetihten sonra yardım edip cihat edenler bir olmaz. Onların derecesi fetihten sonrakilerden daha üstündür.”²⁹

Ayrıca **İbrahim** sûresinin 13-14. âyeti kerimeleri **Mekke'nin** fethedileceğini ve Müslümanların oraya döneceğini müjdeler.

“(Ey inananlar,) onlardan sonra sizi elbette o yere yerleştireceğiz.”³⁰

Mekke'nin fethine işaret eden başka bir ayeti kerime: **“Kur'an'ı** (okumayı, tebliğ etmeyi ve ona uymayı) **sana farz kılan Allah, elbette ki seni dönülecek yere döndürecektir...**”³¹

Bu âyeti kerimenin **Mekke** ile **Medine** arasında hicret esnasında **Cuhfe** denilen yerde nazil olduğu rivayet edilmiştir. Âyeti kerimede geçen **“Meâd”** mevt (ölüm) kabul edilirse, **“ahirete intikal etmeden önce seni bu çıkarılmak zorunda kaldığın Mekke'ye elbette geri döndürecektir.”** demektir. Böylece hem vefatına ve hem de vefatından önce **Mekke'yi** feth edeceğine işaret edilmiştir.³² Öyle de olmuştur.

Fetih sûresi de, **Hudeybiye Antlaşması'na**, dolayısıyla **Mekke'nin** fethine işaret sayılır.³³

SONUÇ: Sevgili peygamberimizin, doğup büyüdüğü ve çok sevdiği **Mekke** şehrinden hicret ettikten 8 sene sonra **Mekke'yi** fethetmesi çok önemlidir. Bu çok önemli fetihten alınması gereken dersler vardır. Emanetin ehline verilmesi ve insanlar arasında adaletle hükmedilmesi, bizzat Hz. Allah (cc)'ın emridir. Bu bakımdan emanet ve adalet birbiriyle yakından ilişkili olup devletlerin devamı ve milletlerin huzuru, mutluluğu emanet ve adaletle bağlıdır. Zira tarih göstermiştir ki, insanlar huzur ve mutluluğu iki sebeple kazanmış ya da kaybetmiştir. Bunlar da emanet ve adalettir. Ahirette ise herkesin hakkını alması, hak ve gerçektir. **Mekke-i Mukerreme'nin** fethi kutlu olsun.

1- İbni Sa'd, et-Tabakât, Beyrut 1990, II, 105; Halife bin Hayyât, et-Tarih, s: 53; Vâkıdî, el-Megâzî, II, 829; İslam

Ansiklopedisi, TDV, Ankara 2003, c: 28, s: 558; İrfan Yücel, Peygamberimizin Hayatı, Ankara 2012, s: 207; Ali H. Berki-Osman Keskiöğlü, Hz. Muhammed, Ankara 1981, s: 352.

2-Zebidî, Tecrîd-i Sarîh T, Ankara 1980, c: 10, s: 299-300; Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi, İstanbul 2008, s: 634; İrfan Yücel, Peygamberimizin Hayatı, Ankara 2012, s: 204; Ali H. Berki-Osman Keskiöğlü, Hz. Muhammed, Ankara 1981, s: 357.

3- İrfan Yücel, Peygamberimizin Hayatı, Ankara 2012, s: 204; Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi, İstanbul 2008, s: 633.

4-Zebidî, Tecrîd-i Sarîh T, Ankara 1980, c: 10, s: 304.

5-Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi, İstanbul 2008, s: 634; (İrfan Yücel, Peygamberimizin Hayatı, Ankara 2012, s: 204-205; Ali H. Berki-Osman Keskiöğlü, Hz. Muhammed, Ankara 1981, s: 359- 360.

6-Zebidî, Tecrîd-i Sarîh T, Ankara 1980, c: 10, s: 306.

7-Zebidî, Tecrîd-i Sarîh T, Ankara 1980, c: 10, s: 306; İrfan Yücel, Peygamberimizin Hayatı, Ankara 2012, s: 205; Ali H. Berki-Osman Keskiöğlü, Hz. Muhammed, Ankara 1981, s: 359-360.

8-Zebidî, Tecrîd-i Sarîh T, Ankara 1980, c: 10, s: 302- 306; İrfan Yücel, Peygamberimizin Hayatı, Ankara 2012, s: 205-207; Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi, İstanbul 2008, s: 634; Ali H. Berki-Osman Keskiöğlü, Hz. Muhammed, Ankara 1981, s: 361.

9-Zebidî, Tecrîd-i Sarîh T, Ankara 1980, c: 10, s: 310, hadis no: 1625; İrfan Yücel, Peygamberimizin Hayatı, Ankara 2012, s: 208.

10-Zebidî, Tecrîd-i Sarîh T, Ankara 1980, c: 10, s: 311; Bursevî, İsmail, Rûhul-Beyan Tefsiri, İstanbul 1969, c: 5, s: 194; Kadî Beydâvî, Beydâvî Tefsiri, c: 1, s: 324; Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi, İstanbul 2008, s: 636; İrfan Yücel, Peygamberimizin Hayatı, Ankara 2012, s: 208.

11-İsrâ sûresi /17, âyet: 81; Bkz. Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 5, s: 3195; Bursevî, İsmail, Rûhul-Beyan Tefsiri, İstanbul 1969, c: 5, s: 194; Kadî Beydâvî, Beydâvî Tefsiri, c: 1, s: 324.

13-Zebidî, Tecrîd-i Sarîh T, Ankara 1980, c: 2, s: 418-419; c: 6, s: 25,c: 10, s: 311-312.

14-Müslim, Hac, 390.

15-Nisa sûresi /4, âyet: 58.

16-Nisâ sûresi /4, âyet: 58.

17-Bkz. Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c:2, s: 1373; Bursevî, İsmail, Rûhul-Beyan Tefsiri, İstanbul 1969, c: 2, s: 226; Kadî Beydâvî, Beydâvî Tefsiri, c:1, s: 123.

18-Bkz. Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c:2, s: 1373; Bursevî, İsmail, Rûhul-Beyan Tefsiri, İstanbul 1969, c: 2, s: 226; Kadî Beydâvî, Beydâvî Tefsiri, c:1, s:

123; Zebidî, Tecridi Sarîh T, Ankara 1980, c: 2, s: 418-419; c: 6, s: 25.

19-İbni Hişâm, es-Sîre, Beyrut 1971, 4/55; İbnü'l-Kayyim, Zâdü'l-meâd, Kahire 1953, 2/395; İbni Sa'd, Tabakat, Beyrut 1398, II, 136-137; Zebidî, Tecridi Sarîh T, Ankara 1980, c: 2, s: 418-419; c: 6, s: 25; c: 10, s: 314-315; İrfan Yücel, Peygamberimizin Hayatı, Ankara 2012, s: 210- 211.

20-İbni Hişâm, es-Sîre, Beyrut 1971, 4/55; İbnü'l-Kayyim, Zâdü'l-meâd, Kahire 1953, 2/395; Zebidî, Tecridi Sarîh T, Ankara 1980, c: 10, s: 314/1-315; Yücel, İrfan, Peygamberimizin Hayatı, Ankara 2012, s: 211.

21-Hak Dini Kur'an Dili, c:2, s: 1373; Rûhul-Beyan Tefsiri, c: 2, s: 226; Beyzâvî Tefsiri, c:1, s: 123; Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, c:2, s: 82; Müslim, Hac, 390; Tecrîd-i Sarîh T., c: 10, s: 314-315; Zâdü'l-Meâd, 2/395; İrfan Yücel, Peygamberimizin Hayatı, Ankara 2012, s: 211.

22-Bkz. Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c:2, s: 1373.

23-Zebidî, Tecrîd-i Sarîh T, Ankara 1980, c: 10, s: 312; Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi, İstanbul 2008, s: 638; Yücel, İrfan, Peygamberimizin Hayatı, Ankara 2012, s: 209-210; Ali H. Berki-Osman Keskiöğlü, Hz. Muhammed, Ankara 1981, s: 363.

24-Hucûrât sûresi, âyet: 13; Zebidî, Tecrîd-i Sarîh T, Ankara 1980, c: 10, s: 313; Yücel, İrfan, Peygamberimizin Hayatı, Ankara 2012, s: 210.

25-Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi, İstanbul 2008, s: 639; Yücel, İrfan, Peygamberimizin Hayatı, Ankara 2012, s: 210; Ali H. Berki-Osman Keskiöğlü, Hz. Muhammed, Ankara 1981, s: 364.

26-Yûsuf sûresi /12, âyet: 92.

27-Zebidî, Tecrid-i Sarîh T, Ankara 1980, c: 10, s:313; Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi, İstanbul 2008, s: 639; Yücel, İrfan, Peygamberimizin Hayatı, Ankara 2012, s: 209-210.

28-Buhârî, Salât, 30; Zebidî, Tecrid-i Sarîh T, Ankara 1980, c: 10, s: 315; Ali H. Berki-Osman Keskiöğlü, Hz. Muhammed, Ankara 1981, s: 366; Yücel, İrfan, Peygamberimizin Hayatı, Ankara 2012, s: 211; Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi, İstanbul 2008, s: 639.

29-Bkz. Kadî Beydâvî, Beydâvî Tefsiri, c: 2, s: 236; Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, c: 7, s: 4735, c: 9, s: 6236-3237; Bursevî, İsmail, Rûhul-Beyan Tefsiri, İstanbul 1969, c: 10, s: 528.

30-Hadîd sûresi /57, âyet: 10.

31-İbrahim sûresi /14, âyet: 14.

32-Kasas sûresi /28, âyet: 85.

33-Bkz. Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 5, s: 3758-3759; Kadî Beydâvî, Beydâvî Tefsiri, c: 2, s:

108; Bursevî, İsmail, Rûhul-Beyan Tefsiri, İstanbul 1969, c: 6, s: 440-441.

34-Kadî Beydâvî, Beydâvî Tefsiri, c: 2, s: 212; Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 6, s: 4401-4402; Bursevî, İsmail, Rûhul-Beyan Tefsiri, İstanbul 1969, c: 9, s: 2-3.